

Пужники - наше коріння. Неіснуюче село на Поділлі, між Бучачем і Коропцем

Українська версія

Ми група людей, які мають стосунки з Пузниками, селом на Подолі, якого більше не існує, між Бучачем і Коропцем. Сайт puzniki.pl присвячений цьому унікальному місці, де наше коріння і яке ми хочемо врятувати від забуття. Якщо ви хочете отримувати сповіщення про нові статті та інформацію, опубліковану на puzniki.pl, просто вподобайте наш профіль у Facebook:

- facebook.com/nowosiolka.puzniki

Пужники - історичний нарис

Пер. з польської на українську **Петра Гаврилишина**

Початки

Пужники були засновані бл. 1775 р. і початково становили частину містечка Бариш, що спочатку належали до Потоцьких, а потім до Шавловських. Від самого початку були заселені польським римо-католицьким населенням, що належало до парафії в Бариші.

Ці землі до першого поділу Польщі в 1772 р. становили східну частину Руського воєводства, що мало назву Галичину, яка на сході межувала з Подільським воєводством. Від 1772 р. аж до аж до 1918 р. будуть лежати в межах імперії Габсбургів. Згідно з адміністраційним поділом цісарства, знаходились тоді в межах новоутвореної провінції, офіційно названої Королівство Галичини і Лодомерії, в Станіславському циркулі, а після адміністраційної реформи 1867 р. опинилися в Бучацькому повіті.

Першими мешканцями Пужник була переважно дрібна шляхта, що походили з сусідньої і на кілька десятиріч старшої Новосілки Коропецької. В наступних роках у селі поселено також кілька українських і польських родин з Бариша. Першим війтом (губернатором) села був Каєтан Пшибивкевіч, намісник Потоцьких і водночас ровесник Каєтана Потоцького.

У зв'язку з корисністю, яку давала колонізація нових теренів і загосподарювання необроблюваних земель, перші мешканці села були звільнені на кілька, а з часом і більше років від обов'язково сплати чиншу (щомісячний податок з хати). Цей факт підтверджує збережена в документах перша назва села – Пужники Слобода.

З часом, у селі оселялися ще родини, в більшості із шляхетським родоводом, надаючи поселенню характер шляхетського села, про що свідчать доволі часті дописи до прізвищ у костельних метриках, що позначали суспільний стан – лат. *nobillis* – шляхетний.

XIX ст.

На підставі Францисканської метрики 1819-1820 рр. село нараховувало не більше ніж 50 будинків і, швидше всього, не більше ніж 350 мешканців.

Вже на поч. XIX ст. в Пужниках функціонувала приватна школа, в якій вчителем був Ян Рудницький. Натомість першою, фінансованою державою, 4

класну школу засновано в 1852 р. На межі 50-х і 60-х рр. ХІХ ст. посаду вчителя обіймав мешканець Пужник Кароль Відзовський. В 1863 р. її відвідував 41 учень, з яких частину становили напевно учні родом з Новосілки Коропецької, де школи в той час ще не було.

В 1831 р. село пережило першу велику епідемію холери, яка в той час опустошувала Європу. В її результаті протягом 1-2 місяців померло близько 20 мешканців. Друга велика хвиля епідемії відвідала околиці Пужник в 1848 р. Тоді втрати були значно більші. Ті катастрофи, поєднані з неврожаннями в наступних роках сильно понизили рівень життя його жителів і пригальмували розвиток села.

Попри те, що протягом цілого ХІХ ст. війна оминала Пужники, втім мешканці села зобов'язані до служби у війську, брали участь в чисельних збройних конфліктах монархії, які вона з переривами провадила у 1848-1866 рр.

У вересні 1852 р. бариську парафію відвідував митрополит, архієпископ львівський Лукаш Баранецький, який виводився із Новосілки Коропецької, внук Войцеха і Барбари Джимуховських, мав родичів в Пужниках.

У 1860-х рр. по Юзефу Джимуховському обов'язки вїта перейняв Михайло Джявошинський, котрий в результаті проведених перших, згідно нового закону, виборів 1 лютого 1867 р., був обраний послом до Галицького сейму, а згодом з цього ж сейму був делегований до парламенту у Відні. Однак все ж смерть перешкодила йому зайняти місце посла в столиці монархії.

З др. пол. ХІХ ст. наступає приплив нової хвилі мешканців. Це було в основному завдяки шлюбам з пужничанами, а також поселень нових людей.

На поч. 1880-х рр. у селі мешкало вже 640 осіб в бл. 100 будинках. Згідно урядових австрійських даних ця чисельність складалась з 567 поляків (88,6 %), 55 (8,6 %) русинів і 18 (2,8 %) євреїв.

У 1882 р. завдяки багаторічним старанням мешканців села і при значному заангажуванні бариського пароха кс. Альбіна Фельштинського та фінансовій підтримці Товариства «Bonus Pastor», яке на цю мету призначило 400 гульденів, урочисто посвячено невеликий філіальний мурований костел.

У вересні 1887 р. село пережило сильний град поєднаний із сильним

урагановим вітром, що допровадило до сильного спустошення на полях і в садах. Ця подія спричинила організацію харитативної акції, двигуном якої був дідич сусідньої Порохової, Артур Заремба Целецький.

Початок ХХ ст.

Між іншим то завдяки підтримці А. Заремби Целецького та при заангажуванню кс. Кароля Зоеллера, емиритованого (на пенсії) катехита з гімназії у Стрию, котрий вибрав Пужники собі за місце, де прожити останні дні, село рішуче розпочало старатися про утворення на своєму терені самостійної парафії.

Збудовано плебанію, розпочато ремонтні роботи в костелі, в якому одна стіна через ваду конструкції пустила тріщину. В 1904 р. Пужники стали екмпозитурою, представником парафії в Баришу, а згодом самостійною римо-католицькою парафією св. Антонія Падуанського.

Після смерті кс. Зоеллера, митрополит, архієпископ львівський Юзеф Більчевський надав парафію у Пужниках шойно новоприбулим з Франції отцям салетинам. Першим пужницьким парохом став кс. Габріель Ванрот, а пл його виїзді на парафію до США в 1908 р., кс. Євгеніуш Пікарад. Урочисте посвячення парафії мало місце напевно під час особистого візиту митрополита Більчевського у вересні 1905 р. Парафія окрім Пужник охоплювала також римо-католиків у сусідніх Велесневі та Заліссі. Салетини отримали згоду на створення в Пужниках малої семінарії, яка в приміщенні розбудованої плебанії функціонувала в 1906-1911 рр., після чого була перенесена до Дембовця під Яслами. Однак кс. Е. Пікард надалі виконував функції пароха.

На поч. ХХ ст. у селі мешкало 852 особи, в бл. 120 будинках. З яких 790 (92,7 %) становили поляки, 44 (5,2 %) русини, а 18 (2.1 %) євреї.

Пужникам приблизив світ загальносвітовий розвиток залізниці. Віддалена на кілька км залізнична станція в Коростятині, або в Озерянах уможливили комунікацію з більшими містами Станиславовом, Львовом, а звідти з цілою Європою

В той час можемо спостерігати зацікавлення мешканців села виїздами до Америки з метою заробітків. В 1902-1914 рр. до США поплило кільканадцять

осіб, з яких кілька будуть подорожувати щонайменше два рази.

По роках застою село почало активно розвиватися, що її чітко вирізняло на тлі судніх сіл. В 1908 р. старанням товариства «Młodzież Polska» зі Станиславова в селі створюється читальня. Діяла також каса Райфайзен і поштовий пункт – філія поштового відділення в Бариші. Існує також організована дрібний промисел, мешканці належали до Towarzystwa Gospodarczego Kółka Rolniczego, які свою продукцію презентують під час організованих на терені Галичини рільничих виставок. При пужницькій школі велася жвава культурна діяльність, прикладом чого були урочисті обходи річниць істичних подій поєднані з показом вистав, про що кілька разів повідомляє львівська і станиславівська преса.

Мирне співжиття між польськими і українськими сусідами порушувалось щораз частішими інцидентами, виникаючими з політичної боротьби поміж партіями, прикладом чого було придушення жандармами неспокою в сусідньому Коропці в 1908 р. та бійки поміж членами національних організацій, що часом могли завершуватися навіть смертю.

I світова війна

Літом 1914 р. вибухла I світова війна. Змобілізовані до війська пужнічани брали в ній участь, борючись в основному в рядах 95 п.п. з Чорткова та 58 п.п. з Станиславова, хоча були і вийнятки. Протягом чотирьохрічної боротьби, брали вони участь в протистояннях на російському фронті та італійському, в тому числі в уривавих битвах над р. П'явою. Кілька з них були поранені, а то й втратило життя, ще інші потрапили в полон як російський, так і італійський.

Пужники в 1914 р. були зайняті маршируючими на Львів російськими військами. В 1915 р. австрійські віська відкинули росіян. Фронт затримався на р. Стрипа, а село опинилося а прифронтівій зоні, що вплинуло на його стан. В той час австрійська влада попровадила евакуацію частину населення в глиб монархії, щоб у випадку опанування цих теренів росіянами не втратити можливість набирати рекрутів. Маючи французьке громадянство, кс. Е. Пікард, як громадянин ворожої проти Австрії держави був інтернований і вивезений, через що парафія залишилась без господаря.

Відновлення незалежності

Після завершення війни, осінню 1918 р. село опинилося в межах Західноукраїнської Народної Республіки. Його мешканці буди свідками польсько-української боротьби, а також наростаючого першого конфлікту між поляками і українцями, який в околицях давав про себе знати і криваво теж.

В березні 1921 р. рішенням підписаного в Ризі мирного договору між Польщею і більшовицькою Росією, Пужники опинилися в межах РП. Адміністративно разом із цілим Бучацьким повітом ввішли в склад Тернопільського воєводства.

На поч. 1921 р., на короткий час в Пужниках знайшли сховок представники римсько-католицької метрополії в Кам'янець-Подільському, який в результаті рішень Ризького договору залишився по радянському боці кордону. Серед евакуйованих достойників в Пужниках пристановище знайшов також митрополит кс. Архієпископ Пйотр Маньковський, про що можемо почитати в залишених ним спогадах. Того ж року, кс. Е. Пікарда, який повернувся з інтернування, змінив на пужницькій парафії кс. Кароль Хмелевський.

По триваючій понад 6 років війсьній завірюсі, Пужники поволі почали підноситися із занепаду. Спричинені війною втрати, в тому і дві епідемії – тифу в 1917 р. та грипу «іспанка» в 1919 р., призвели до значних втрат в чисельності населення. Смертність була настільки висока, що тільки в 1929 р. село досягнуло своєї чисельності з перших років ХХ ст. і згідно загального перепису населення нараховувала 833 мешканців. Чисельність та включала також військових осадників, яким виділено 7,5 га землі, що походили з парцеляції частини маєтку Бариш, котрі від Шавловських закупила на поч. ХХ ст. родина Швідригелли-Швірського.

Зусиллями кс. Хмелевського у селі повстало кілька християнських товариств організуючих релігійне і культурне життя села, в тому числі «Акція Католицька» та «Католицьке товариство молоді».

Діяла Каса Стефчика, оркестр, аматорський театр та парамілітарна організація «Стрілець». На короткий час перед війною діяв «Союз шляхти загородової».

Літом 1937 р. пужнічани були свідками селянського страйку, який по

Буцацькому повіті, а один із епіцентрів був у близько розташованому Бариші. Виступи селян булут криваво придушені поліцією і військом. Багато учасників арештовано і приговорено на кару ув'язнення.

В 1939 р. село нараховувало 1040 осіб, з чого 98 % становили поляки, а решту українці. Три єврейські родини залишили село невдовзі після I світової війни. Останнім польським війтом Пужник в 1939 р. був Броніслав Косінський.

II світова війна

1 вересня 1939 р. вибухла війна з німцями. Більшість змобілізованих чоловіків служило в 48 п.п., гарнізон якого знаходився у Станиславові, меншою мірою в 49 п.п. в Коломиї. Обидва ці полки входили в склад 11 Карпатської дивізії піхоти, якою керував ген. Пругар-Кетлінг.

17 вересня 1939 р. совіти напали на Польщу зі сходу. Наступного дня до Пужник ввійшли радянські підрозділи. У вересні дійшло до перших відкритих сутичок між українцями і поляками.

Результатом радянської окупації було вивезення усіх родин осадників на Сибір в лютому 1940 р. В квітні 1940 р. вивезено кілька наступних осіб.

Літом 1941 р. в результаті німецько-радянської війни до Пужник увійшли німці. Війтом зруйнували одного з нечисленних українських господарів.

З часом активізувались акції УПА. Так, напад УПА на Пужники у вересні 1943 р. був відбитий, проте понад 10 хат було спалено.

Під час війни у селі перебував великий і добре організований підрозділ Армії Крайової під керівництвом поручника Мечислава Варунка пс. «Янек», який раніше був любимим вчителем в Пужницькій школі. По відході німців літом 1944 р., відділ був совітами розброєний, а пор. М. Варунк вивезений на Сибір, з якого він повернувся в сер. 1950-х рр.

В той час радянська влада розпочала набір до війська, і до контрольованих совітами відділів Війська Польського потрапило більшість чоловіків до 50 року.

В ніч з 13 на 14 лютого 1945 р. курень УПА під керівництвом Петра Хамчука здійснив напад на село під час було вбито близько 100 осіб. Жителі боячись

за своє життя постановили залишити Пужники і переміщались до Бучача або Коропця.

Після війни

В червні 1945 р. викинуті з Пужник мешканці, із залізничної станції в підбучацьких Пишківцях двома транспортами виїхали на так зв. Західні землі, оселившись в Немисловіцах в Опольському воєводстві і підвроцлавських Ратовіцах.

На місце польських родин, у вцілілі будинки давнього села Пужники совіти поселили українців, виселених з теренів теперішньої східної Польщі, однак невдовзі влада постановила ліквідувати село (1949 р.). Будинки повністю розібрано, а назву стерто з карти.

На сьогодні єдиними слідами польської історії Пужник є могили на цвинтарі та капличка.

В 2019 і 2020 роках харцежи (польські скаути) лодзького ZHP в рамках проекту, провадженого MkiDN та Інститутом «POLONIKA» очистили терен цвинтарів в Пужниках і сусідній Новосілці.

[Puźniki - rys historyczny](#) (Polska wersja)

[Puźniki - our roots](#) (English version)